

UDC 949.5+7.033.2+877.3(05)

ISSN 0584-9888

INSTITUT D'ÉTUDES BYZANTINES
DE L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

ZBORNİK RADOVA

VIZANTOLOŠKOG INSTITUTA
LI

Rédacteur

LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ

directeur de l'Institut d'études byzantines

Comité de rédaction

*Stanoje Bojanin, Jean-Claude Cheynet (Paris), Evangelos Chrysos (Athènes),
Vujadin Ivanišević, Jovanka Kalić, Sergej Karpov (Moscou), Predrag Komatina,
Bojana Krsmanović, Aleksandar Loma, Ljubomir Maksimović, Miodrag Marković,
Ljubomir Milanović, Bojan Miljković, Srđan Pirivatrić, Claudia Rapp (Vienne),
Peter Schreiner (Munich), Gojko Subotić, Dejan Dželebdžić, Mirjana Živojinović*

Secrétaire de la rédaction

Predrag Komatina

BEOGRAD

2 0 1 4

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА

ВИЗАНТОЛОШКОГ ИНСТИТУТА
LI

Уредник

ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

директор Византолошког института

Редакциони одбор

*Стијаноје Бојанин, Мирјана Живојиновић, Вујадин Иванишевић, Јованка Калић,
Сергеј Кариов (Москва), Предрај Комаћина, Бојана Крсмановић, Александар Лома,
Љубомир Максимовић, Миодрај Марковић, Љубомир Милановић, Бојан Миљковић,
Срђан Пиривајирић, Клаудија Рај (Беч), Гојко Субојић, Еванџелос Хрисос (Атина),
Дејан Целебџић, Жан-Клод Шене (Париз), Пејтер Шрајнер (Минхен)*

Секретар редакције

Предрај Комаћина

БЕОГРАД

2014

ИВАНА КОМАТИНА
(Историјски институт, Београд)

ИСТОРИЈСКА ПОДЛОГА ЧУДА Св. СИМЕОНА У ЖИТИЈУ СИМЕОНОВОМ ОД СТЕФАНА ПРВОВЕНЧАНОГ*

Рад је посвећен проучавању тзв. каталога чуда у *Житију Св. Симеона* од Стефана Првовенчаног. Будући да се она у *Житију* деле на она у којима се Симеон Немања објављује као светитељ, тј. исцелитељска, и она у којима његов наследник Стефан Немањић уз његову помоћ побеђује непријатеље српске државе, тј. политичка, пажња ће бити усмерена на проучавање њихове историјске подлоге и хронолошких оквира, али и религијске суштине.

Кључне речи: житије, Стефан Првовенчани, чуда, Свети Симеон, Стрез, Свети Сава, Хенрих Фландријски

The paper is devoted to the research of the so-called Catalog of Miracles in the *Life of Saint Symeon* by Stefan the First-Crowned. Because the miracles are divided in the *Life* into those in which Symeon-Nemanja is revealed as a Saint, and those in which his heir Stefan the First-Crowned conquers the enemies of the Serbian State with his help, the attention is paid on research of their historical basis and chronological frame, as well as their religious essence.

Keywords: Saint's Life, Stephen the First-Crowned, miracles, Saint Symeon, Strez, Saint Sava, Henry of Flanders

Историјски извори који сведоче о времену првих Немањића, како је познато, нису бројни. Ипак, проучавање тог доба средњовековне српске историје свакако је неизмерно обогаћено постојањем наративних извора – старих српских хагиографија.¹ Није потребно посебно наглашавати колико је драгоцен

---

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Средњовековне српске земље (13–15. век): њолинички, њивредни, друшћивени и њравни њроцеси* (ев. бр. 177029).

¹ М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 1975, посебно 104–145.

Житије Св. Симеона од Стефана Првовенчаног или како је можда правилније Стефана Немањића, с обзиром на време када га је састављао, као сведочанство о српској средњовековној историји, књижевности, култури и уметности. Након што је Сава, најмлађи Немањин син саставио киторско житије посвећено Симеону – Немањи, а потом и службу, његов средњи син и наследник Стефан саставља у периоду од 1208. г. до 1216. г. „опширно светачко житије“ и тиме уобличава култ Св. Симеона Мироточивог.² Будући да је настало по угледу на византијска хагиографска дела оно у потпуности подражава њихову хагиографску схему.³ Према општој схеми византијских хагиографија коју је предложио М. Лопарјов, њихов важан елемент јесу, између осталог, и *чуда*, која се најчешће јављају после смрти светога, а пре обраћања светоме, похвале и сл.⁴ Житијна чуда, односно чуда као део религијске свести средњовековног човека, представљају све оно што се приписује натприродном деловању, тачније Богу или божанском деловању кроз Свете. Божја чуда описана у старозаветним књигама, као и Христова чуда у Новом Завету настављају се кроз Свете, тачније кроз теофанију, и јављају се за светитељева живота или после смрти, и како смо рекли, саставни су део хагиографија (*Vita*), док се ова последња могу наћи и у оквиру посебних збирки тзв. *Miracula*.⁵

Житије Св. Симеона од Стефана Немањића, како је то већ приметио М. Кашанин, чини се ничим другим не обилује колико описима чуда Св. Симеона.⁶

² Кашанин, исто; Р. Маринковић, Историја настанка Живота господина Симеона од светога Саве, Сава Немањић–Свети Сава. Историја и предање, ур. В. Бурић, 201–213; Ђ. Трифуновић, О настанку списка Светога Саве у светлости неких агиолошких појединости, Студеница у црквеном животу и историји српског народа, Богословље 31/1 (1987) 65–70; Стефан Првовенчани, Сабрана дела, Београд 1999, прир. Љ. Јухас-Георгиевска, Т. Јовановић, XXV–СII (Љ. Јухас-Георгиевска); Д. Бојановић, Историја старе српске књижевности, Београд 1980, 153–154; Д. Пойовић, О настанку култа Св. Симеона, Под окриљем светости, Београд 2006, 41–73.

³ Н. Birnbaum, Byzantine tradition transformed: the old Serbian Vita, On medieval and renaissance Slavic Writing: Selected essays, Hague 1974, 299–304, 307, 320–322; Ђ. Трифуновић, Азбучник српских средњовековних појмова, Београд 1974, 47–77 (Житије); Т. Pratch, Der hagiographische Topos. Griechische heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit, Berlin – New York 2005, 19–423.

⁴ Х. Лопарев, Византијския Жития Святыхъ VIII–IX вековъ, Византијский временникъ XVII (1910) 13–43; Трифуновић, Азбучник, 65–68.

⁵ *Miracula* су својерсни каталог чуда светитеља и у далеко мањем броју су заступљени у односу на хагиографије, Oxford Dictionary of Byzantium, II, ed. A. Kazdan, Oxford 1991, 1397–1398 (Miracles); М. Лазућ, Православна естетика Стефана Првовенчаног, Призрен 1994, 77–93; Приватни живот у српским земљама средњег века, прир. С. Марјановић-Душанић, Д. Пойовић, Београд 2004, 612–615. На међународном научном скупу „Владар, монах и светитељ, Стефан Немања Преподобни Симеон Мироточиви и српска историја и култура 1113–1216“, одржаном од 22. до 26. октобра 2014. године у Београду, Манастиру Студеници, Подгорици и Никшићу, др Даница Поповић изнела је саопштење под насловом *Чуда Св. Симеона*, које се бави проблемом Симеонових чуда са становишта садржине прославних састава, материјалног аспекта култа и богословских схватања. Ауторка је између осталог посматрала однос „каталога чуда“ Св. Симеона и *Miracula* Димитрија Солунског при чему је на врло јасан и језгровит начин објаснила однос култова ова два светитеља. Овом приликом срдачно се захваљујемо др Даници Поповић на уступљеном саопштењу чији се излазак из штампе очекује.

⁶ Кашанин, Српска књижевност, 143–145.

Наравно, место Симеонових чуда у Стефановом *Жиџију* има за циљ успоста-вљање Немањиног – Симеоновог култа,⁷ али и неспорно, сходно догађајима који се у њима описују, да прикаже и покаже моћ Стефанове државе и Немањиног наслеђа. Управо таквим догађајима, који се описују у оквиру чуда, а која имају историјску подлогу, биће посвећена посебна пажња у наредним редовима. Није сувишно, пре него што се посветимо тој страни Симеонових чуда, још једном истаћи важну чињеницу да је *Жиџије* настајало у дужем временском периоду и да исписивање његових последњих редова припада времену када је српска држава на челу са Стефаном Немањићем била на корак од проглашења краљевине, те сам тај „каталог чуда“ који прославља Немању као светитеља и заштитника државе уједно сумира све Стефанове политичке успехе као великог жупана и показује да српска држава заслужује краљевски ранг, а Стефан, засигурно, краљевски венац.

Стефан излаже седам Симеонових чуда и она у *Жиџију* следе опису премештања Немањиних моштију из Хиландара у „припремљени гроб“ у Студеници. Он наводи да су мошти пренете „да се просвети отачаство“, свакако након сукоба који је избио између њега и Вукана. Дакле Симеонова–Немањина помоћ, односно присуство, било је неопходно како би се поново успоставио мир у земљи,⁸ или, како стоји код нешто познијег хагиографа Доментијана, „свети (Немања) заповеди... Сави, да његове свете мошти пренесе у земљу отачаства свога као хотећи и после смрти неослабно чувати своју паству...и хотећи деци показати Христом даровану му благодат и узвеселити чеда своја превеликим чудотворењима и омити миром доброга мириса, што и би“.⁹ Доментијан, дакле истиче да су Симеонове мошти донете у Србију да би био заштитник државе, што се с обзиром на исход чуда у којима је учествовао показало као тачно.¹⁰ Већ је сада јасно да ћемо се при

⁷ О уобличавању владарских култова уп. С. Марјановић-Душанић, Свети краљ. Култ Стефана Дечанског, Београд 2007, 17–84, 97–120.

⁸ Стефан Првовенчани, 74. Након сукоба са братом, који је имао помоћ „иноплеменика“ и победе над њим, Стефан се обраћа Сави да донесе мошти Симеонове у Србију како би се „просветило отачаство“. Нешто потпунију причу доноси и Теодосије у *Жиџију Св. Саве*, Теодосије Хиландарац, Живот Светога Саве, изд. Ђ. Даничић, прир. Ђ. Трифуновић, Београд 1973, 78–84. Свети Сава, Сабрана дела, прир. Т. Јовановић, Београд 1998, 184–186, пак не описује сукоб Стефана и Вукана. Симеонове мошти су како он описује, пренете у Србију због „метежа“ на Светој Гори који је уследио доласком Латина.

⁹ „И чедомъ своимъ извеѣстно хотѣ показати христомъ дарован'номоу емоу благодѣть и възвеселити чеда своа прѣвеликыми чудотворен'ми и оумастити е мррмъ благоуханнiа еже и бысть, Доментијан, *Жиџије Светиој Саве*, прир. Љ. Јухас-Георгиевска, Т. Јовановић, Београд 2001, 110; Доментијан, Живот Св. Симеуна и Светога Саве, изд. Ђ. Даничић, Београд 1865, 80.

¹⁰ Не губимо из вида чињеницу да је Доментијану за састављење *Жиџија Св. Симеона* као извор послужило *Жиџије Св. Симеона* од Стефана Немањића, те да је свакако знао сва Симеонова чуда и њихов значај, но ипак занимљива је сама чињеница да Доментијан пола века касније у односу на Стефана и Саву занемарује читав сукоб међу браћом и да и у оба Житија која саставља истиче како је сам Симеон желео да се његове мошти пренесу у „земљу отачаства“ како би „узвеселио своја чеда“ превеликим чудотворењима, Доментијан, 110; Доментијан, Живот Св. Симеуна, 80.

разматрању описа *Чуда Св. Симеона* у Стефановом спису осврнути на њихове описе и у списима познијих хагиографа, Доментијана и Теодосија.¹¹

Прво чудо које Стефан описује јесте Симеоново **мироточење** које се догодило у Студеници на дан његовог престављења, дакле 13. фебруара.¹² Такође, према Стефановом *Жиџију*, први пут је у Студеници дошло до овог знамења, док Доментијан и Теодосије наводе да је до мироточења дошло најпре у Хиландару, а потом у Студеници.¹³ Стефан не бележи годину када се чудо догодило, већ само да је био у питању дан Симеоновог престављења. Након што опише полагање Немањиних моштију у гроб у Студеници, Стефан белешку о *џрвом чуду* – мироточењу започиње следећом временском одредницом: „када је прошло мало времена до дана његовог престављења, сакуписмо се сви чинећи празник његове смрти“.¹⁴ Полагање Немањиних моштију у „припремљен гроб“ збио се несумњиво 9. фебруара 1207. г.¹⁵ Схватајући дословно речи „када је прошло мало времена до дана његовог престављења...“ могло би се закључити да је до мироточења односно првог чуда дошло одмах, већ 13. фебруара 1207. г. Ни други Немањин хагиограф, Доментијан, није речитији, те наводи да након полагања Симеонових моштију у гроб, „кир Сава вазда непрестане молитве вапијаше ка даваоцу милости, да и овде пошаље обилну милост“, миро, будући да је према његовим речима до првог мироточења дошло већ у Хиландару, и додаје исту временску одредницу као и Стефан – „када је прошло мало времена до дана престављења светога, сабраше се с љубављу сва чеда да прославе празник престављења светога.....“ и тада долази до поновног мироточења Симеоновог, овог пута у Студеници.¹⁶ Доментијан је, како је већ познато, обилато користио Стефаново дело, те су и описи слични, с том разликом што Доментијан приповеда опширније.¹⁷ Међутим, код нешто познијег

¹¹ Поред Стефана, чуда Св. Симеона описује Доментијан, у оба своја списа *Жиџију Св. Саве* и *Жиџију Св. Симеона*, и Теодосије у *Жиџију Св. Саве*. У првом *Жиџију* посвећеном Св. Симеону, које је изашло из пера његовог најмлађег сина Саве, чуда се не спомињу. Уп. и В. Ђоровић, Међусобни одношај биографија Стефана Немање, Светосавски зборник 1 (1936) 8–40; *Кашанин*, Српска књижевност, 143.

¹² „...и источи рака кго муро чюд'нок и благооухан'нок иц'фленнџ творџ болецимь и страстемь различнымь и престо рѣцти и б'ѣснык доухь прогонџ...“, Стефан Провенчани, 77; Свети Сава, 28, 144; Ф. *Баришић*, Хронолошки проблеми око године Немањине смрти, Хиландарски зборник 2 (1971) 31–58.

¹³ Доментијан, *Живот Св. Симеона*, 85–91; Теодосије, 88; Д. *Косић*, Учешће св. Саве у канонизацији Св. Симеона, Светосавски зборник 1 (1936) 151–162; Д. *Војводић*, Први гроб Светог Симеона Српског, Шеста казивања о Светој Гори, Београд 2010, 17–23; Р. *Марић*, Чудесна исцељења и знамења у старим српским животописима, ГНЧ 47 (1938) 214–215; С. *Марјановић-Душанић*, Владарска идеологија Немањића, Београд 1997, 278–279.

¹⁴ Стефан Провенчани, 77.

¹⁵ Љ. *Максимовић*, О години преноса Немањиних моштију у Србију, ЗРВИ 24–25 (1986) 437–442.

¹⁶ Доментијан, 156; Доментијан, *Житије Св. Симеона*, 103–104.

¹⁷ О времену Доментијановог стваралаштва в. Доментијан, VII–CXIII (Љ. *Јухас-Георгиевска*); Ђоровић, Међусобни одношај, 8–38; *Трифунковић*, О настанку списа Светога Саве, 67.

Теодосија опис је другачији.¹⁸ Он наимае, након што забележи да су Немањине мошти положене „у мраморни гроб“ у Студеници и да је „одслужена божанствена служба“... „и са великим слављењем спомен његов празновавши, и све ниште, којих је много дошло, самодржац довољно љубављу насити, и милостиво обасу даровима, и тако сви одоше кући“, додаје: „а свети са преподобнима који су с њим дошли из Свете Горе остаде у цркви Свете Богородице...чекајући време у који је дан спомена његова престављења, и овај празновавши вратише се кући у Свету Гору.“¹⁹ Јасно је дакле, да у овом опису нема помена Симеоновог мироточења и да су се Светогорци након што су Немањине мошти положене у гроб и пошто је обележен дан који је спомен престављења преподобног оца Симеона, вратили на Свету Гору.²⁰ Следеће редове започиње Теодосије: „када се приближио дан престаљења преподобног оца, љубазни син велики жупан и самодржац Стефан са свим благороднима дође на извршење празника“.²¹ И опет након што су сви отишли на починак, Сава је остао да се моли за *ѿрејодобноја*, а затим пише Теодосије „и гле опет, као и раније у Светој Гори би шум и као кад ветар хуји“, алудирајући на мироточење на Хиландару, „самодржац Стефан стојећи напред близу гроба... хотећи да види шум који се чуо, одмах изненада угледа тај превелики мраморни гроб... испуњен миром...“.²² Теодосије мироточење Симеоново смешта у потпуно нови временски оквир у односу на онај када описује полагање његових моштију и обележавање његовог празника у присуству Светогораца. Према Теодосију, између преноса моштију и мироточења, односно до *ѿрвој чуда* Симеоновог, ипак је прошло извесно време. Следећи Теодосијев исказ излази да су Симеонове мошти стигле у Србију 9. фебруара 1207, потом је заједно са Светогорцима који су их донели прослављен празник *свейој*, 13. фебрура 1207. г., а тек је, вероватно наредне године, при прослави Симеонове годишњице смрти, дошло до изливања мира, Симеоновог чудотворења, 13. фебрура 1208.²³ У сваком случају, предност треба

¹⁸ И. Шпадијер, Хронолошки оквири књижевног рада Теодосија Хиландарца, ПКЈИФ 76 (2010) 3–16, (са старијом литературом), где ауторка излаже убедљиве аргументе у прилог тези да време деловања хагиографа Теодосија ипак припада другој половини XIII века.

¹⁹ Теодосије, 84.

²⁰ Трифуновић, исто, 67.

²¹ Теодосије, 84–85.

²² Теодосије, 87.

²³ Д. Косић, Учешће св. Саве у канонизацији, 162, 167, 171, пренос Симеонових моштију смешта у 1208, а мироточење ставља у 1209. г.; С. Мандић, Последњи датум у Савиној повести о Св. Симеону, Осам векова Студенице, ур. *ейскај жички Сѿефан, А. Јевѿић, Д. Кашић*, Београд 1986, 176–179, сматра да је мироточење уследило одмах након преноса моштију 1206/1207. г.; Пејровић, Црквендржавна идеологија Светог Саве у Студеничком типичу, Осам векова Студенице, 87–89, и пренос моштију и мироточење ставља у 1206. г.; Трифуновић, нав. дело, предлаже да се догађај Немањиног мироточења смести у 1208/1209. г., додајући у прилог чињеницу да је према Теодосију из Симеоновог насликаног лика у Студеници текло миро, што с обзиром на предложено време живописања цркве, подразумева те године. О натпису који сведочи о времену осликавања студеничког католикона, уп. М. Шаковић, Новооткривени натпис из Студенице, Саопштења 8 (1969) 88. Историја српског народа I, ур. С. Ђирковић, Београд 1981, 277 (В. Ј. Бурић). Трифуновић, нав. дело, 69, на основу предложеног датирања отишао је и корак даље, те је изнео претпоставку да је Сава у

дати савременим или временски ближим изворима, Стефану и Доментијану, но они једноставно читав догађај изливања мира везују за дан Немањиног преста-вљења, уз речи „када је прошло мало времена“, што може значити да је до истица-ња мира дошло већ неколико дана по полагању моштију у студенички гроб, али их можда и не треба схватити дословно, већ се могу односити и на наредну годину,²⁴ у ком случају би и Теодосијев исказ био усаглашен са исказима старијих извора.

Следеће чудо Симеоново о коме Стефан пише је **излечење бесомучника** илити егзорцистичко чудо. Како Стефан бележи, „допаде неко обузет бесом, који га мучаше у све дане, који се никако не смириваше, већ га свагда бес гоњаше...“, и наравно након што се помолио над гробом Симеоновим поменути бесомучник је био исцељен вољом Преподобнога.²⁵ Познато је Христово чудо у гадаријској зе-мљи, где је изгонио „нечисте духове“ (Мт 8:28–34; Мк 5:1–20; Лк 8:26–39), те Сте-фан кроз ово чудо, нема сумње, свог оца уподобљује Христу истичући величину његове светости. У *Жиџију* се друго чудо хронолошки повезује са описом првог чуда следећим речима: „...Док су они служили службу и ноћно бденије у храму Пресвете Богородице, ту где леже мошти Светог... допаде неко обузет бесом“. Да-кле, не само што је на годишњицу смрти дошло до мироточења, већ је *свѣтѣи* од-мах чудотворио. Читавом догађају историјску димензију даје помињање игумана Дионисија, који је био присутан са „свим монасима“.²⁶ Дионисије је постављен за студеничког игумана непосредно пред Немањин одлазак на Свету Гору, у октобру 1197. г.²⁷ и очигледно је још увек био на том положају, и поред Савиног присуства у Студеници након преноса моштију Св. Симеона 1207. г.²⁸ Стефан не помиње Савино присуство ни при опису мироточења нити при исцељењу бесомучника. Према Доментијану и Теодосију, сходно чињеници што су обојица Савини жи-вотописци, управо захваљујући Савиним непрестаним молитвама дошло је до мироточења и „чудесних исцељења“.²⁹ Стефан, дакле најпре описује мироточење

Студеници у периоду између полагања Симеонових моштију у гроб и мироточења могао завршити *Жиџије Св. Симеона и Службу Св. Симеону*. Такав предлог је допадљив нарочито због чињенице да се Симеон у поменутом *Жиџију* не назива светим. Теодосије додаје и да је након мироточења „би-вао велики метеж са плачем“, наравно због узбуђења које је захватило присутне услед мироточења, да је чак „немогуће било и светоме (Сави) да сврши службу“, а затим се и миро излило из фреске која је представљала Симеона, Теодосије, 87.

²⁴ *Мандић*, Последњи датум у Савиној повести о Св. Симеону, Осам векова Студенице, 176, наводи неколико примера из српских средњовековних хагиографија у којима израз „мало вре-мена“ може да означава више месеци, па и годину; *Трифунковић*, исто.

²⁵ Стефан Првовенчани, 78.

²⁶ Стефан Првовенчани, 78.

²⁷ „...походе постави игумена сѣмоу мѣстоу с(в)етомоу избравъ пр[ѣ]п[о]доб[ѣ]на моужа именовъ дѣишнѣа іеромонаха...“ Свети Сава, 168; *Ј. Младеновић*, Студенички игумани, Осам векова Студенице, 337.

²⁸ Дионисије је забележен под насловом *бѣиши ѿрви иѣуман* на његовој надгробној плочи која се налази у Студеници, *Д. Пойовић*, Средњовековни надгробни споменици у Студеници, Сту-деница и византијска уметност око 1200. године, ур. *В. Кораћ*, Београд 1988, 497–498. Година његове смрти није забележена, него само датум 1. јун, те је тиме остављен и простор за разна домишљања.

²⁹ Доментијан, 156; Теодосије, 307–313.

Симеоново, затим излаже егзорцистичко чудо, а потом посебно детаљно описује чудо о коме ће доцније бити још речи, о подизању ослабљеног.³⁰ Доментијан пак бележи како је тог дана када је Сава служио литургију потекло миро и како је након тога дошло до чудесних исцељења „свим болнима“, но ипак посебно помиње једно – „болест бесних“.³¹ И Теодосије након описа мироточења каже да су „иџуман и сва братија“ узимали свето миро, као и народ, ради освеђења домова и излечења болести, а посебно наводи оне „који су мучени од нечистих духова“, како су на тај начин исцељени.³² Тиме се потврђује Стефанов исказ с почетка, да је након мироточења, истог дана, дакле 13. фебруара 1207. или 1208. г. дошло и до новог Немањиног чуда, када се његова светост испољила на другима. Процес канонизације започет још у Хиландару почео је да добија коначне обриси.

Следеће Симеоново чудо које Стефан доноси говори о томе како је свети (Симеон) **исцелио богаља**, кога је Сава „обавио врећом и принео моштима Преподобног“.³³ Стефан још једном свог оца уподобљује Христу и *imitatio Christi* заснива на Исусовом чуду исцељења богаља у бањи Витезди у Јерусалиму (Јн. 5:1–17).³⁴ Стефан не даје никакву временску одредницу, тачније не спомиње да је ово чудо уследило мироточењу, али зато важну посредничку улогу у његовом одигравању добија Сава, што указује на то да је до исцељења дошло за време Савиног, а не Дионисијевог игумановања, чиме се прави временска дистинкција између другог и трећег чуда.³⁵ Доментијан у *Житију Св. Саве* не помиње посебно ово чудо,³⁶ док Теодосије доноси причу о подизању ослабљеног, али он његово исцељење приписује Сави, а не Симеону, а читав догађај се збио у Жичи, а не у Студеници.³⁷ Пре овог исказа Теодосије пише како је Сава постао игуман студенички и доноси причу о измирењу браће, а тек пошто опише исцељење богаља пише о смрти Стрезовој,³⁸ управо о ономе што ће бити тема једног о потоњих Симеонових чуда које описује Стефан Немањић. Ипак, иако

³⁰ Стефан Првовенчани, 76–78; *Марић*, Чудесна исцељења, 214–221.

³¹ Доментијан, 156–162, 166. Једино се у *Житију Св. Симеона* од Доментијан, након описа мироточења наводи да је Симеон учинио многа чуда, а посебно се издваја исцељење бесомучника и ослабљенога, Доментијан, *Живот Св. Симеуна*, 110–112.

³² Теодосије, 89.

³³ Стефан Првовенчани, 78–80.

³⁴ Исцељивање ослабљеног приказано је слично и код јеванђелиста Матеја и Марка (Мт 9:1–8; Мк 2:1–12).

³⁵ Стефан Првовенчани, LX–LXI (*Ль. Јухас-Георгиевска*).

³⁶ Доментијан, 156–162. Како је већ речено Доментијан само у *Житију Св. Симеона* побраја чуда, Доментијан, *Живот Св. Симеуна*, 111–112: „...чюџдотвораџ же вџторын отџаџ нашъ кирџ Сава чюдесна дџла приношааше кџ дрюџгомоџ чюдеси чюддоносџномоџ Симеоноџ: овогда вџсџсна, овогда раслабџена, овогда вџ врџтишти скоџтавџ вџ събџхџ поџбџвџша и сџ молитвою и сџ молкникџмь прџдџлаглаше кџ раџџџ светааго....“

³⁷ Теодосије, 98–100.

³⁸ Теодосије, 94–97, 101–111; Доментијан, 182–184, такође описује подизање ослабљеног у Жичи и то чудо приписује Сави, али га доноси тек након приповести о Савином игуманству и Стрезовој побуни против Стефана, која је чудом светог (Саве) осујећена.

Теодосије читаво чудо са ослабљеним смешта у време изградње манастира Жиче,³⁹ вероватно 1208/1209. г., не пропушта да нагласи да је Сава *када је био у манасџиру* болесне приносио „ка светоме гробу“ ради излечења.⁴⁰ Очигледно Теодосије, упркос томе што чудо са ослабљеним приписује Сави, истиче још увек значај Симеоновог мироточења и његову чудотворност. Без обзира на различите, па и како видимо супротне податке које пружају извори, без икакве поуздане историјске потке за коју их можемо везати, на основу до сада предложене хронологије може се једино рећи да се чудо са ослабљеним које описује Стефан *догодило* коју годину након првог мироточења у Студеници.

Након ових исцелитељских чуда, следе описи чуда Св. Симеона, у којима се између осталог бележе политичка дешавања на Балкану током друге деценије XIII столећа, тачније неприлике у којима се нашао велики жупан Стефан Немањић, а које су отклоњене управо захваљујући усрдним молитвама и деловању Симеона Мироточивог. Стефан нас, приповедајући о следећем Симеоновом чуду, најпре временски удаљава од претходних догађаја. Он, наиме, наводи да је након описаних Немањиних објављивања живео „у миру и тишини одавуд“ будући да је, како каже, „отресао са себе све непријатељске варваре“ који су нападали на његово „отачаство“. Топос да је држава-владар стекла „мир и тишину“ чест је у хагиографском жанру,⁴¹ и јавља се у „немањићком књижевном опусу“ и у *Хиландарској повељи* када Стефан Немања истиче да је спреман да прими „апостолски и анђеоски лик“ јер су прилике у земљи повољне, и његова улога је дакле да укаже на опасност која је прошла.⁴² Неизбежно је питање каква је овде улога *locus communitatis*, да ли да укаже да је Стефан успео да превазиђе опасности од „непријатељских варвара“ – у том случају се јавља питање ко се подразумева под њима – или да истакне благостање и мир у земљи, који су нарушени никим другим до „законопреступним царем Борилом“? Бугарски цар Борило је у савезу са „грчким царем Филандром“ – Хенрихом Фландријским кренуо на Стефана, у жељи да уништи Стефаново отачаство и да га прогна из државе. При том удруженом нападу стигли су до Ниша, а према *Житију*, уз Божју и Симеонову помоћ побеђена је војска грчког и бугарског цара, и то је Стефан означио као **четврто Симеоново чудо**.⁴³

³⁹ „...въ врѣме же нѣкое пришьдѣшоу емоу съ самодръжцемъ съгледати зиждоуштих архієпископїю, бѣ бо и многыих дѣлатель здыць и мраморникъ ...из гръчкыне землек...“, Теодосије, 98.

⁴⁰ „въношаше къ светомоу гробоу прѣподобнаго си вѣтца и мѣромъ светымъ вѣтьветыи хъ его моштен сѣхъ помазоваше и молитвами светаго Свѣтлана исцѣлѣнїемъ вси обогаштаемши и здарвы въ своа вѣтхѣждахоу“, Теодосије, 100–101.

⁴¹ О топосу „мир и тишина“, С. Хафнер, Топика средњовековне српске историографије као елемент културне и политичке оријентације, ПКЈИФ 40 (1974) 174–178; *Појовић*, О настанку култа Св. Симеона, 45, нап. 27; *Марјановић-Душанић*, Владарска идеологија, 257–259.

⁴² Хиландарска оснивачка повеља Светога Симеона и Светога Саве, изд. и прир. Ђ. Трифуновић, В. Бјелобрић, И. Брајовић, Осам векова Студенице, 54. У Немањином случају, следећи податке из *Житија*, те повољне прилике које су у Немањи побудиле мисао да се замонаши наступиле су у земљи након великих војних успеха и разорења Софије, Стефан Првовенчани, 38–42.

⁴³ Стефан Првовенчани, 80.

Пре него што се позабавимо хронологијом и политичком позадином ових догађаја, скренућемо пажњу на чињеницу да је Стефан након овог чуда, које је означио као четврто, а пре оног које је означио као пето и посветио Стрезовом одметништву и кажњавању, уметну интерполацију о бугарском великашу Стрезу. Назвали смо то интерполацијом јер у модерној подели *Жиџија Св. Симеона* тај одељак припада XVII поглављу, као и чудо пето, за разлику од Борилове и Хенрихове акције, која припада XVI поглављу. Овај сегмент *Жиџија* се користи као илустрација благонаклонсти српског великог жупана према једном бугарском великашу, одметнику од бугарског цара Борила, мада, чини нам се, у њему се може пронаћи још неколико битних појединости.⁴⁴ Због његовог значаја, нарочито због његовог односа са четвртим чудом, није згорег о том делу рећи више речи.

Наиме, након што Стефан каже да је Стрез „од племена готског“⁴⁵ и да се одвојио на запад **ка држави његовој**, будући да га је примио као љубљеног сина, нападнут је од стране Борила, који је био решен да се обрачуна са својим рођаком Стрезом. Стефан даље описује лошу нарав Борила и додаје: „тражећи овог (тј. Стреза), **пођоше на мене, савећавши зли савет**, у чему не успеше, захваљујући благодати Господа мога Исуса Христа **и помоћи** господина мога, **Светог Симеона**“.⁴⁶ Затим Стефан додаје „**потрудих се и отех га** и предадох њему половину бугарског царства“, наводећи да је Стреза утврдио у чувеном утврђењу Просек.⁴⁷ Тек онда, у оквиру петог чуда, он описује Стрезову незахвалност и побуну, која је уз помоћ његовог брата Саве решена без већих последица по српску државу. В. Н. Златарски је у свом истакнутом делу посвећеном историји средњовековне бугарске државе, пишући о Стрезовом деловању, такође посебну пажњу покљонио овом месту у Стефановом *Жиџији*. Он, наиме, наводи како би „из Стефанових речи могло да се закључи да је Борило преузео некакав поход против Србије,“ с циљем да врати Стреза, али додаје да ниједан други извор не спомиње непријатељска дејства између Срба и Бугара „вѣ тая година“ (око 1208), већ напомиње да је Стефан на овом месту вероватно имао у виду каснији поход Борила против Срба, који је био изведен у савезништву са Хенрихом Фландријским 1214. г.⁴⁸ Дакле, Златарски је јасно протумачио да „савећавши зли савет“ против Стефана у ствари представља савезништво бугарског цара Борила **и његовог зета Хенриха Фландријског**, описано у оквиру

⁴⁴ В. Н. Златарски, *История на българската държава през средните векове III*, София 1940, 280–283; Е. Савчева, *Севатократор Стрез, Годишник на Софийския Университет, Историчерски факултет 68 (1974) 75–76*; ИСН I, 298 (Б. Ферјанчић); Р. Радић, *Обласни господари у Византији крајем XII и првим деценијама XIII века*, ЗРВИ 24–25 (1986) 225, нап. 9.

⁴⁵ Стефан Провенчани, 171 (*Љ. Јухас-Георѓиевска*) наводи се да се Стрез назива „одметником од племена готског“, јер су „наши стари писци“ Бугаре звали Готима. Ипак, до сада нисмо нашли упориште за такву тврдњу.

⁴⁶ Стефан Провенчани, 82–84.

⁴⁷ Исти, 84.

⁴⁸ *Златарски*, *История*, 281, нап. 1, 310–311 помиње да се поход одиграо 1215. г., док цео „савезнички подухват“ Стреза, Борила и Хенриха смешта у крај 1214. г. уп. исто, 310–318;

излагања о четвртом чуду светог Симеона, у коме се посебно истиче родбинска веза те двојице. Наиме, како то бележи савремени извор Роберт од Кларија, Хенрих се оженио Бориловом ћерком Маријом, вероватно током 1213. г., те је заједнички напад свакако уследио орођавању, а у историографији се смешта у 1214.⁴⁹ Важно је истаћи и чињеницу да Стефан додаје да напад на њега није био успешан захваљујући Богу и помоћи Св. Симеона, те да је он задржао Стрезу у својим рукама и штавише, предао му половину бугарског царства и град Просек. Иако је указао да Стефан при опису напада против њега несумњиво пише о заједничком нападу Бугара и Латина свакако после 1213. г., Златарски је последњи део Стефановог исказа био склон да смести у период непосредно након смрти Калојана, односно истовремено са отпадништвом другог значајног човека у Бугарској тог доба, Алексија Слава, у Родопској области 1207/1208. г.⁵⁰ Наравно, то онда заправо значи да је Стефан најпре описивао догађаје који су се догодили после 1213, а затим њихов узрок и повод, „преотимање Стреза“. Све речено отвара пре свега питање унутрашње хронологије самог *Житија*, али и питање колико су други извори речити о овим догађајима.

Мишљење да је Стефан догађаје у *Житију* излагао сукцесивно – хронолошки општеприхваћено је, а В. Ђоровић при разматрању структуре дела, истиче да је „трећи део“, како га назива, а који је посвећен чудима, „ишао хронолошким

⁴⁹ Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, éd. J. Dufournet, Paris 2004, 210, 212; Andreae Danduli Venetorum Ducis Chronicon Venetum, a pontificatu S. Marci ad Annum usque MCCCXXXIX, *Rerum Italicarum Scriptores XII*, ed. L. A. Muratori, Milano 1778, 285, смешта брак у девету годину владе дужда Петра Зијанија, што одговара раздобљу од 5. авг. 1213. до 4 авг. 1214, и то би се могло сматрати прецизном хронологијом да Дандоло у исто време не смешта смрт Хенриха Фландријског, за коју се поуздано зна да је уследила 11. јуна 1216, В. Hendrickx, *Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204–1261/1272)*, Byzantina 14 (1988) 95, 96, № 137, № 138; Златарски, *История*, 320, нап. 2; *Paguћ*, *Обласни господари*, 241. Hendrickx, *Régestes*, 93, 94, № 134, № 135, склапање брака смешта између 13. јануара 1212. г. и 11. јуна 1216, односно ставља га у време након склапања мира између Хенриха и Борила, а пре смрти цара Хенриха. Приређивач најновијег издања списа „Освајање Цариграда“ од Роберта од Кларија, Ж. Дифурне, сматра да је до брака дошло 1215. г., али не прецизира због чега се опредељује баш за ту годину, Robert de Clari, 258. *Paguћ*, *Обласни господари*, 240, нап. 30, сматра да је мир између Хенриха и Борила из јесени 1213. г. био учвршћен и женидбом Хенриха са бугарском принцезом, притом опрезно наводи и мишљење појединих истраживача да је она можда била и Калојанова ћерка; E. Gilles, „Nova Francia“? Kinship and indentivity among Frankish Aristocracy in Conquered Byzantium 1204–1282, Princeton 2010, 62–63 нар. 141, сматра да је склапање брака Хенриха и Марије, како се најчешће у литератури назива, иако њено име није забележено у изворима, претходило нападу на Србију. Како је Стефан изричит, Стефан Првовенчани, 80, да је у питању савез Борила и његовог зета, а Стрзова смрт се датира у 1214, *Paguћ*, *Обласни господари*, 234, нап. 62; *Paguћ P.*, *Свети Сава и смрт обласног господара Стреза*, Свети Сава у српској историји и традицији, ур. С. Ђирковић, Београд 1998, 53, нема сумње да су брак и напад следили један другом.

⁵⁰ Златарски, *История*, 270–271, 280–287; ИСН I, 298–299 (Б. Ферјанчић), истиче како су Стрезу Стефан Немањић и српска војска помогли да се 1208. г. утврди у граду Просек; Да је Стрез највероватније дошао у Србију 1207/1208. г. в. и G. Prinzing, *Die Bedeutung Bulgariens und Serbiens in den Jahren 1204–1219 im Zusammenhang mit der Entstehung und Entwicklung der byzantinischen Teilstaaten nach der Einnahme Konstantinopels infolge des 4. Kreuzzuges*, München 1972, 100–101; Савчева, *Севастократор Стрез*, 76–77; И. Божилов, *Фамилијата на Асеневици (генеалогия и просопографија)*, София 1985, 98–99; *Paguћ*, *Обласни господари*, 225; Г. Николов, *Самостоятелни и полусамостоятелни владения във възобновеното Българско царство (края на XII – средата на XIII в.)*, София 2011, 101–105.

редом догађаја“ те да га је Стефан могао „допуњавати постепено до краја живота“.⁵¹ Посебно су у науци отворана питања о изворима и узајамности Симеонових хагиографија, као и питања када су могли настајати одређени делови *Житија*,⁵² али чак и у таквим разматрањима није се расправљало о анахроности у Стефановом излагању одређеног догађаја. Склони смо да прихватимо очигледну хронолошку схему Симеоновог *Житија*, али и да утврдимо колико има простора за тумачење да је вест о Стрезу заправо анахронизам у оквиру излагања о четвртом чуду,⁵³ односно, уколико се држимо модерне поделе *Житија* по поглављима, анахронизам који се смешта после Хенрихове и Бориллове акције против Стефана, а пре Стрезове побуне против Стефана у оквиру повести о петом чуду. Да ипак није реч о томе да Стефан након што изложи како су његова два моћна непријатеља стигла до Ниша, смешта догађаје који су се догодили много раније, како се претпоставља 1207/1208. г., а потом опет описује Стрезову смрт, која се датира у 1214. г., указују нам посредно други извори који расветљавају политичке околности тог доба.

Након смрти бугарског цара Калојана под Солуном 1207. г., политичка ситуација на Балкану се усложнила, а њега је на бугарском трону наследио Борило,

⁵¹ В. Ђоровић, Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног, Светосавски зборник 2 (1938) 13–14. Стефан Првовенчани, XXIX (*Љ. Јухас-Георгиевска*).

⁵² С. Сјанојевић, Извори Немањиних биографа, ЛМС 182/2 (1895) 103–105; С. Сјанојевић, О склопу Немањине биографије од Стевана Првовенчаног, Глас СКА 49 (1895) 4–18, сматра да је Житије састављено из више целина: у првој су изложени почеди Немањини до Савиног одласка на Свету Гору, друга целина почиње описом сабора из 1196, на коме се Немања замонашио, а завршава се описом Немањине смрти у Хиландару, док трећу чини приповедање од преноса Немањиних моштију до последњег чудотворења. Потом су Д. Косић, Критички осврт: Српска краљевска академија, Глас XLIX о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног, написао Станоје Станојевић, Дело 9 (1896) 291–301; А. Гавриловић, Питање о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног, Глас СКА 55 (1899), 72–87, истicali да је *Житије* јединствена целина којој је накнадно додато последње поглавље, а затим је и сам Станојевић доказао да се *Житије* ипак може поделити на две целине, в. о томе детаљно са прегледом литературе Стефан Првовенчани, ХСП–СП (*Љ. Јухас-Георгиевска*). Ипак, ни у једном случају се целовитост каталога чуда Св. Симеона није доводила у питање.

⁵³ Наравно, у најстаријем сачуваном рукопису Симеоновог *Житија* од Стефана Првовенчаног, Cod. Slav, бр. 10, (XIV век), који се чува у Националној библиотеци у Паризу, прича о Стрезовој сарадњи са Стефаном Немањићем следи опису чуда које је означено бројем Д, а пре Стрезовог одметништва од њега, што је део Е чуда, Т. Јовановић, Житије светог Симеона од Стефана Првовенчаног према препису из XV века, Археографски прилози 33 (2011/2012) 103–104, 173–178, док онај који је део Горичког зборника (XV век), а чува се данас у Архиву САНУ бр. 446, уопште не садржи каталог чуда, већ се само на једном месту уопштено помиње Симеоново мироточење, бр. 446/270–271. В. и Б. Бојовић, Житије светог Симеона Мироточивога од Никона Јерусалимца, Богословље 31/1 (1987) 37–46. На овом месту се опредељујемо за то да је прича о Стрезу део четвртог чуда, што би се и из издања В. Ђоровића могло закључити будући да према његовој подели Житија епизода са Стрезом није екскурс између четвртог и петог чуда, већ је у склопу четвртог, Ђоровић, Житије, 60–61; Шафарик се, међутим, опредељује да епизоду која говори о Стефановој помоћи Стрезу смести у посебно поглавље (XVII) између четвртог (XVI) и петог чуда (XVIII), P. J. Šafarik, Život Sv. Symeona od krále Štěpána, 21–24 (Pamatky dřevního písemnictví Jihoslavanův, Praze 1873), док је у најновијем издању то смештено у посебну целину са петим чудом (XVII). Није најјасније због чега су се поједини издавачи опредељивали да место у коме се описује помоћ Стрезу од Стефана Немањића посматрају засебно од излагања четвртог чуда.

који се, како би утврдио свој легитимитет на власти, одмах оженио Калојановом удовицом.⁵⁴ У том тренутку било је још три такмаца за бугарски престо: Јован Асен, Стрез и Алексије Слав, који су сви по различитим линијама били Калојанови нећаци.⁵⁵ Опасности по Борила нису долазиле само од сродника већ и од суседних држава, које су у савезу са овим великашима биле велика опасност за тек устоличеног цара. Највећа претња Бугарској и даље је био латински цар Хенрих Фландријски, који је постао владар управо захваљујући чињеници да је његов брат Балдуин I поражен 1205. г. у једној бици против Бугара које је предводио Калојан. Борило је већ маја 1208. г. напао Хенриха у тракијској области, али су Латини убрзо однели победу у бици код Филипопоља.⁵⁶ Алексије Слав се оженио Хенриховом ћерком након исказане оданости, иако је брак уговорен нешто раније.⁵⁷ За то време Стрез је у савезу са Михаилом Епирским нападао поседе Солунског краљевства. Латински цар је успео да их порази, а затим је осујетио покушај напада никејског цара Теодора Ласкариса и Борила на Цариград, и том приликом је потукао Борила „са мноштвом Кумана, Влаха и Бугара“ у бици код Русиона. Стрез је наставио своје нападе на Солунску краљевину, што је довело до битке код Пелагоније априла/јула 1211. г., у којој се Стрез са помоћним одредима које му је послао Борило сукобио са Хенриховим братом Јевстатијем и латинским баронима, на чијој је страни том приликом био и Михаило Епирски.⁵⁸ Борило је након тога предузео самосталан напад на Солун, али је био присиљен да се повуче након реакције Хенриховог брата Јевстатија и зета Алексија Слава.⁵⁹ Већ 1213. дошло је до потпуног обрта у односима два најзначајнија чиниоца на Балкану – склопљен је брак између Хенриха Фландријског и ћерке бугарског цара Борила Марије, који је требало да најави нови правац њиховог деловања.⁶⁰

Дакле, ми видимо борбе које су уследиле након промена на бугарском престолу, деловање Борила, Хенриха Фландријског, великаша Стреза и Алексија

⁵⁴ *Златарски*, *История*, 253–270; *Prinzing*, *Bedeutung Bulgariens und Serbiens*, 81–85.

⁵⁵ *Божилев*, *Фамилијата на Асеневици*, 77–92, 95–100.

⁵⁶ *Prinzing*, *Bedeutung Bulgariens und Serbiens*, 48–63; *J. Fine*, *The Late Medieval Balkans*, The University of Michigan 1987, 83–94.

⁵⁷ Анри од Валенсијена при опису брака Алексија Слава и латинске принцезе истиче знатну културолошку разлику између Латина и Бугара, *Henri de Valenciennes, Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, ed. *J. Longnon*, Paris 1948, 47–50. Алексије Слав је не био свестан, те му тако Анри приписује речи при заручењу са невестом: „довољно сам богат у земљи и благу у сребру и злату, а људи ме у мојој земљи виде као центлмена...“, уп. и *Gilles*, „*Nova Francia*“?, 60–61.

⁵⁸ Током напада на Солун 1209. г. Михаило се споразумео са Хенрихом Фландријским, њихов нови савез утврђен је браком између Јевстатија, Хенриховог брата, и његове ћери, *Henri de Valenciennes*, 118–121; *D. Nicol*, *The Despotate of Epiros*, Oxford 1957, 28–29; *Николов*, *Самостоятелни и полусамостоятелни владения*, 108–111.

⁵⁹ *G. Prinzing*, *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar 1212*, *Byzantion* 43 (1973) 411–418; *Idem*, *Bedeutung Bulgariens und Serbiens*, 102–107.

⁶⁰ Како Роберт од Кларија бележи, барони су извршили притисак на Хенриха да се ожени Маријом, који је то одбијао будући да је она из „ниске лозе“, но они су му јасно ставили до знања да је Бугарско царство „најопаснији непријатељ царства и земље“, и тиме истакли значај склапања брачне везе, *Robert de Clari*, 210–213; *Gilles*, „*Nova Francia*“?, 62–63.

Слава, али из описа тих догађаја који су наступили након Калојанове смрти у савременим изворима, ако изузмемо *Жиџије*, нигде се не спомиње Стрезова сарадња са српским великим жупаном.⁶¹ Према томе, једини савремени извор који доноси вести о томе је *Жиџије Св. Симеона* из Стефановог пера, у коме се по природи самог извора не бележи година, месец и дан. У историографији се сматра да је Стрез већ 1207/1208. г. био на Стефановом двору, а до таквог тумачења, будући да то не помињу савремени извори, једино се могло доћи тако што су се следиле Теодосијеве речи: „тај вишеречени Стрез после смрти цара Калојана беше гоњен од цара Борила, који беше преузео царство, да као рођак царев буде убијен... и гоњен од њих и одагнан немајући где да се сакрије прибеже ка великом жупану и самодржцу Стефану.“⁶² Овај Теодосијев исказ можда не би требало схватити дословно, јер заправо његове речи одсликавају општи метеж у Бугарској, а Стрезово деловање против Борила, које је засигурно постојало, није одмах на почетку тих борби морало имати за исход одлазак код српског великог жупана. Колико има простора за овакву интерпретацију Теодосијевих речи?

Поред српских средњовековних житија, податке о Стрезу и његовом деловању, нажалост, једино нам пружа писмо цара Хенриха Фландријског, које је он саставио јануара 1212. г. у Пергаму, а у коме је сумарно забележио своје дотадашње ратовање на Балкану и у Малој Азији и *Синодик цара Борила* из 1211, где се на сабору који је сазван против богумила између осталог дају „многаја љета“ и „севастократору Стрезу“.⁶³ Како се у писму цара Хенриха не спомиње српски велики жупан, нити Стрезово одметништво, а *Синодик* га помиње 1211. г. само као *севастократора Сџреза* уз давање многољетства, Стефаново и Теодосијево *Жиџије* нам постају главни извори када је у питању епизода о Стрезовом доласку на српски двор и потом побуна против његовог заштитника Стефана. Стефаново *Жиџије* је свакако извор првог реда, посвећено је Симеону–Немањи, Теодосијево је пак посвећено Сави и, како је познато, настало је скоро читав век доцније. Ипак, оно што чини најзначајнију бит јесте чињеница да је Стефан Немањић не само савременик него и учесник збивања о којима пише, због чега сматрам да његов опис речених догађаја заслужује поверење. Ипак, како смо видели, његово дело је, у духу жанра, лишено хронолошких одредница.

Стефаново излагање допушта могућност да је Стрез дошао на српски двор не много пре заједничке офанзиве Борила и његовог зета Хенриха Фландријског и њиховог „злог савета“, из 1213/1214. г., а сходно посредним знањима о Стрезовом деловању након 1207. г., та могућност добија и знатну потпору. Наиме,

⁶¹ Познији хагиографи доносе те вести ослањајући се на Стефаново *Жиџије*: Доментијан, 172–182, помиње само у *Жиџију Св. Саве* епизоду са Стрезом врло сумарно, али не и у *Жиџију Св. Симеона*; Теодосије, 103–107. Међутим, С. *Сџанојевић*, О склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног, Глас СКА 49 (1895) 9–11, сматра да Доментијан на наведеном месту није користио Стефаново *Жиџије*.

⁶² Теодосије, 103–104.

⁶³ Cf. *Prinzling*, Brief Kaiser Heinrichs, 411–418; *Борилов синодик издание и превод, прир. И. Божилев, А. Тотоманова, И. Биљарски, София 2010, 161.*

познат је случај осамостаљивања Алексија Слава, Бориловог сестрића, у родопској области након 1207. г. и његове земље су обухватале родопску област на западу до реке Струме, на северу до околине Филипопоља, и у тој области он је имао подршку тамошње властеле. Временом се он потпуно окренуо сарадњи са Латинима против трновског цара, што је, како смо видели, резултирало успостављањем брачних веза.⁶⁴ Нема разлога због којих се не би могла допустити могућност да је и Стрез, слично Славу, самостално господарио областима у долини Вардара, односно да је њих самостално приграбио,⁶⁵ пре но што ће доћи на српски двор. На то просто указује сам Стефан када у своје излагање уводи Стрезу напомињући да је од племена готског и да се „одвојио на запад **ка држави мојој**“. Дакле, Стрез је за Стефана, напомињем још једном, савременика и учесника тих збивања, већ био самостални господар, и сам Стефан не спомиње своју заслугу у томе. И код Теодосија има рефлексива које допуштају овакав став. Описујући Стефанову помоћ указану Стрезу, Теодосије наводи да је Стефан „придобрио неку **загорску властелу**, што тада **држаше оне градове за овог Стреза** као сродника царева и свога брата те с градовима њему пређоше,“ а потом, када забележи да су утаничили да ће један другом пружати помоћ, Теодосије додаје још једну појединост о Стрезу – „**знаху га загорски људи** и к њему многи долажаху“.⁶⁶

Сем тога, Стефанове речи да је Стреза „примио као драгог сина и да га је „отхранио и сачувао неповређено“ без обзира на то што га је Борило више пута тражио не морају да значе да се све то одвијало у периоду од 1207/1208. до 1213/1214. г., тј. пуних шест година.⁶⁷ У изворима, дакле, нема трага о томе да је Стефан примио Стрезу одмах по насталом метежу у Бугарској, те да је у једном тренутку 1209. г. Борило одлучио да се обрачуна са Стрезом, а након што је од тога одустао, склопио савез са њим, и можда му том приликом доделио титулу севастократора.⁶⁸ Мимо *Житија*, о Стрезу се зна једино да му је Борило послао помоћне одреде у бици код Пелагоније 1211 г., да се као севастократор исте године помиње у *Синодику*, и обе чињенице упућују на пријатељске односе

⁶⁴ Уп. горе стр. 122. Мало пре склапања брака између Алексија Слава и Хенрихове ванбрачне кћерке, 1208. г., Алексије Слав је боравио у крсташком логору у Кричиму, где је положио заклетву верности Хенриху Фландријском, чиме је добио заштиту цара Латина, но ипак, иако је био обавезан да клекне и пољуби у уста свог сениора, то практично није означавало вазални однос, в. о томе детаљно *Рагић*, *Обласни господари*, 237, нап. 13.

⁶⁵ *Рагић*, *Обласни господари*, 226, износи да су Стефан и Стрез заједничком акцијом из 1208. г. успели да преотму од Бугарског царства добар део данашње Македоније. Уп. и *Савчева*, *Севастократор Стрез*, 76.

⁶⁶ Теодосије, 105–106.

⁶⁷ „на в^о сакъ бо дньнъ прошаше и да вгнкъмъ съжежеть тѣло кго или протешеть на четири чести и повѣситъ по стъгнъмъ градънымъ...“, Стефан Првовенчани, 82–83.

⁶⁸ *Златарски*, *История*, 285; *Рагић*, *Обласни господари*, 227–228. Посебно о томе да ли је и када је Калојан, или Борило, доделио севастократорску титулу Стрезу уп. *Рагић*, *Обласни господари*, 228. нап. 25 са прегледом раније литературе. Стрез се са севастократорском титулом помиње једино у *Синодику* цара Борила насталом 1211. г., *Борилов синодик*, 161, док се у писму Хенриха Фландријског из 1212. г. назива једноставно именом Stracius, само се на једном месту додаје да је рођак Калојанов (*nepos Johanniis, magni olim populatoris Grecie*), *Prinzling*, *Brief Kaiser Heinrichs*, 411–418.

између цара и великаша. Чињеница је, међутим, и да Стрез није учествовао у Бориловом нападу на Солун исте 1211. г. након битке код Пелагоније.⁶⁹ Када се уз ове вести придода и извештај Стефана Немањића, савременика збивања, може се закључити само да је Стрез вероватно тек после 1211. г. пребегео код Стефана, да га је овај примио и упркос инсистирању Борила, није га предао, што је овог навело да уз помоћ свог новог савезника цара Хенриха, пошто су „савећали зли савет“ предузму поход 1213/1214 г. Након успешне борбе против њих, Стефан је помогао Стрезу да поврати области које је раније поседовао и утврдио га је у граду Просеку,⁷⁰ чиме је осигурао Стрезову, али и своју позицију на том простору.

Ипак, како сам Стефан описује у **оквиру петог чуда**, Стрез се према свом добротинитељу није најбоље понео. Наиме, како се то у маниру хагиографских дела наводи, **Стрез се „наговорен ђаволом“ одметнуо од Стефана** и подигао побуну. Стефан се због тога обраћа своме брату јеромонаху Сави, који је требало да задобије Стрезу и да га одврати од напада, у чему није успео. Међутим, сам Стрез је убрзо по Савиној посети, како стоји у *Жицију*, уморен „силом Светог Симеона“, те је на тај начин прошла и опасност по српску државу.⁷¹ Посредно се на основу одлука хартофилакса, а потом и охридског архиепископа Димитрија Хоматина (1216–1236), које се најпре тичу приватних парница, може са великом сигурношћу тврдити да се синтагме „власт Другувита“ или „тиранија Другувита“ и „напад Другувита на Полог“, који се у тим актима јављају, односе на „власт“, „тиранију“ одметника од бугарског цара, великаша Стреза.⁷² Како се код Стефана Немањића и Теодосија помиње упад Стреза у неки крај српске државе, односно напад на Стефаново отачаство, није невероватно да се тај Стрезов напад одиграо управо у Пологу.⁷³ Најчешће се Стрезов напад на Стефана посматра као део коалиционог подухвата, при коме Борило и Хенрих продиру до Ниша, а Стрез у Полог.⁷⁴ Међутим из нашег досадашњег излагања јасно је да је Борилов и Хенрихов

⁶⁹ У писму из 1212. г. Хенрих јасно истиче Стрезове акције и савезништво са Борилом, док при опису Бориловог напада на Солун нема речи о Стрезовом ангажовању, *Prinzing*, Brief Kaiser Heinrichs, 417–418.

⁷⁰ „...и штъкхъ к и прѣдахъ кмоу поль царѣствина вѣлгарьскаго и оутвердихъ и въ градѣ глаголкѣмъ Просѣкъ...“, Стефан Првовенчани, 84.

⁷¹ Стефан Првовенчани, 86–88. Стефан у *Жицију* на овом месту прави паралелу између Св. Симеона и Св. Димитрија, коме се приписује убиство бугарског цара Калојана под Солуном, *Miracula S. Demetrii Martyris*, ed. C. Byeys, Acta Sanctorum Octobris IV, Bruxellis 1780, 200; *Acropolitae Opera I*, edd. A. Heisenberg, P. Wirth, Stuttgart 1978, 23–24; George Acropolites, *The History*, transl. R. Macrides, Oxford 2007, 140, 143, п. 19. Теодосије такође доноси причу о Стрезовом одметништву и Савином посредовању да се сукоб избегне, с тим што наводи да је Стреза убио „неки страшни младић по заповести Савиној“, Теодосије, 111–112. О погибији бугарског великаша Стреза, уп. детаљно Радић, *Светии Сава и смрт обласног њосјодара Стреза*, 51–61.

⁷² О овој тврдњи детаљно уп. *Баришић Ф. – Ферјанчић Б.*, Вести Димитрија Хоматијана о „власти Драгувита“, ЗРВИ 20 (1981) 43–56.

⁷³ Исто, 54–56.

⁷⁴ *Баришић – Ферјанчић*, Вести Димитрија Хоматијана, 55; *Радић*, Обласни господари, 233; *Радић*, Свети Сава и смрт обласног господара Стреза, 53.

поход био уперен против Стреза и Стефана као његовог заштитника, а да се тек након тога Стрез одметнуо и извршио упад на српску територију.

Будући да је напад Бугара и Латина на Стефана и Стреза уследио после 1213. г., а да се у *Жиџију* тек онда описује Стрезово одметништво, с правом се његова смрт смешта у 1214. г.⁷⁵ Уколико прихватимо да Стефан догађаје у *Жиџију* саопштава хронолошким редом, онда нас на такав закључак по питању Стрезове смрти посредно упућује и следеће, **шесто чудо** Симеоново, које Стефан подробно излаже. И ово чудо, као претходна два, представља Симеона као заштитника државе, уз чију помоћ се побеђују све непријатељске намере према српској земљи. Наиме, **Михаило I Анђео, епирски владар је напао Стефанову државу** и „искористивши прилику када сам се (Стефан) далеко удаљио од те земље, узео један од мојих градова по имену Скадар, који уистину Далмацији припада“.⁷⁶ Како се Михаило оглушио о Стефанове молбе да обустави напад, Стефан бележи да је Михаила, потакнут од стране Св. Симеона кроз великомученика Св. Ђорђа, убио један од његових слугу.⁷⁷ Тиме је још један непријатељски напад окончан. Иначе, Михаило Епирски је представљао велику опасност на јужној граници Србије, а односи Епира и Србије нису били пријатељски упркос чињеници да је Стефанова сестра била у то време у браку са Михаиловим братом Манојлом.⁷⁸ Михаило Анђео је већ у току 1213. и 1214. године остварио велики политички успех тиме што је освојио значајније млетачке поседе, међу њима и Драч.⁷⁹ Потом је кренуо на српски Скадар, користећи тренутак када је Стефан био заузет другим борбама, што може бити време када је српски велики жупан водио борбе са Стрезом.⁸⁰ Стефан је, штавише, речит при опису узрока сукоба: „устаде неко од рода грчког, од царског рода, по имену Михаило, у земљи драчкој, и у поморју тог великог острва, које је близу Диоклије и далматинске земље и отачаства светог Симеона... узео један од мојих градова по имену Скадар, који уистину Далмацији припада.“ Након тога му се Стефан обраћа с молбом да обустави напад, јер „Господ није уделио то острво у твој удео (Михаилов)“, већ „молитвама

⁷⁵ У историографији се смрт обласног господара Стреза датира у 1214, П. *Мутафчиев*, Владетелите на Просекъ. Страници изъ историята на българите въ края на XII и началото на XIII векъ, София 1912, 68–71; *Савчева*, Севастократор Стрез, 86; *Божилов*, Фамилията на Асеневици, 99. Детаљан преглед литературе о овом питању, *Радић*, Обласни господари, 234, нап. 62. Принципнг је смешта у 1211., *Prinzling*, Bedeutung Bulgariens und Serbiens, 105–106, а то чини и *Николов*, Самостојателни и полусамостојателни владения, 110.

⁷⁶ Стефан Првовенчани, 88.

⁷⁷ Стефан Првовенчани, 90–92.

⁷⁸ Б. *Ферјанчић*, Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261), ЗРВИ 27/28 (1989) 106–108, сматра да је брак Немањине кћери и Манојла Анђела највероватније склопљен 1207/1208. Вид. и Б. *Ферјанчић*, *Л. Максимовић*, Свети Сава и Србија између Епира и Никеје, Свети Сава у српској историји и традицији, 13–15, уз преглед старије литературе; Д. *Целебић*, Друштво у Епирској држави прве половине XIII века, Београд 2012 (докторска дисертација у рукопису), 2–8.

⁷⁹ *Nicol*, The Despotate of Epiros, 38.

⁸⁰ Стефан Првовенчани, 88–90.

и предајом“ дао њему на управљање.⁸¹ Из Стефановог исказа се јасно разазнаје да је Михаило желео да освоји „велико острво“ и да је узео Скадар. То „велико острво“ је Стефан сматрао својом територијом и очигледно је да га разликује од Диоклије (Дукље) и далматинске земље (Далмације), којој припада и Скадар, а под њим се понајпре подразумева простор између река Дрима и Бојане, Скадарског језера и Јадранског мора.⁸² Стефан није желео да изгуби било шта од свог отаџбине, а ова територија је била прва на удару снажног суседа. Убрзо након напада и преузимања Скадра, Михаилов живот се завршио. О његовој смрти поред Стефана пише и Георгије Акрополит у својој *Историји*, мада ни он није ништа речитији, већ само наводи да је Михаила на спавању убио један од његових слугу по имену Ромеј. У једном документу од фебрура 1215, који се тиче манастирских права, као владар се помиње Михаилов брат и наследник Теодор Анђео, што заправо значи да је Михаило изгубио живот крајем 1214. или почетком 1215. г., што јасно указује да је напад на Скадар и „велико острво“ извршен 1214. г.⁸³

Након свих војевања која су била успешна захваљујући Немањиној помоћи, Стефан пише **похвалу своме оцу**.⁸⁴ Она је вероватно требало да буде завршни део *Житија*, али се након још једне успешно завршене борбе против непријатеља, угарског краља Андрије и Хенриха Фландријског, Стефан одлучио да и то чудо придода већ завршеној хагиографији Св. Симеона.⁸⁵ Наиме, потакнути од „стране ђавола“, **Андрија II, угарски краљ, и Хенрих Фландријски**, латински цар, **„савећали су зли савет“ с намером да Стефана прогнају из државе** и његову земљу међу собом поделе. План је био да се њихове војске састану код Ниша, а потом да заједнички нападну Стефана. Нашавши се у опасности, Стефан је, према сопственом казивању, поново упутио молитве своме оцу над његовим гробом у Студеници, где је опет из Немањиног лика потекло миро. Стефан наводи и да је након тог догађаја отишао к брату, јеромонаху Сави, не прецизирајући где, по благослов пре но што пође против угарског

⁸¹ Стефан Првовенчани, нав. место.

⁸² Први познати забележен податак о „острвима Диоклије“ налази се на једном печату византијског достојанственика Никите, спатарокандидата и архонта, који потиче из X/XI века. Б. Новаковић, „Острва Диоклије“, *Ономастолошки прилози* 21(2011) 15–18, разрешава дилему на шта се односи топоним „острва Дукље“ на поменутом натпису, додуше он за западну границу „острва“ узима подручје града Бара.

⁸³ *Acropolis Opera I*, edd. A. Heisenberg, P. Wirth, Stuttgart 1978, 25; F. Miklosich – J. Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi IV*, Vindobonae 1871, 382; Nicol, *The Despotate of Epiros*, 42; *Prinzling*, *Bedeutung Bulgariens und Serbiens*, 110–114; ИСН I, 305 (Б. Ферјанчић); Б. Ферјанчић, Србија и византијски свет, 109–110 са прегледом старијих мишљења по питању године Михаилове смрти; *Целебџић*, Друштво у Епирској држави, 8–9.

⁸⁴ Симеон–Немања је у похвали, према писцу *Житија* сасвим заслужено, обдарен великим бројем епитета, те се назива *ајосџолом*, *мучеником*, *учишељем*, *јороком*, итд., Стефан Првовенчани, 92–98. О похвали као жанру средњовековне књижевности и њеној улози, уп. Трифуновић, *Азбучник*, 253–259; Лексикон српског средњег века, прир. С. Ђурковић, Р. Михаљчић, Београд 1999, 566–568 (Т. Субојић–Голубовић). Уп. и Марјановић–Душанић, *Владарска идеологија*, 255–261.

⁸⁵ В. Ђоровић, *Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног*, Светосавски зборник 2, 1–14.

краља Андрије II. Како стоји у *Жиџију*, сам Симеон–Немања се јавио Сави са заповешћу да се придружи брату и док је овај храбрио Стефана како његова држава има заштиту њиховог оца, преподобног Симеона, већ су стигли посланици који су пренели мирољубиво расположење угарског краља. Да је опасност по српску државу са севера стварно престала сведочи састанак у Равном са краљем Андријом, који Стефан детаљно описује, а који је трајао читавих дванаест дана и према његовим речима, прошао „у часном весељу“.⁸⁶ Потом се Стефан састао у Нишу са „грчким“ царем Хенрихом Фландријским, који „гневом и јарошћу обузет“ није одустајао од намере да нападне Србију. Ипак, и ова намера је осујећена, а Стефан је Хенриху Фландријском дозволио да се врати у своју земљу тек након посредовања угарског краља Андрије.⁸⁷ Описом овог Симеоновог чуда Стефан завршава *Жиџије Св. Симеона*, дајући славу Богу и „триблаженом Симеону“. Дакле, изненадно измирење Стефана и Андрије засигурно је пореметило првобитни план о заједничком нападу угарског и латинског владара на српског великог жупана. Наравно, опет се намеће питање могућег временског оквира ових догађаја. Једина смерница у том смислу је да су непријатељи Стефана Немањића ковали планове о своме нападу у време празника „Господа Бога нашега, по Пасхи...“, дакле о Васкрсу. Ипак, чињеница да се поуздано зна време смрти Хенриха Фландријског у Солуну 11. јуна 1216.⁸⁸ оставља простор за две могућности – да је експедиција планирана о Васкрсу 1215. г., 19. априла, или 1216. г., 10. априла. Сем тога, оно што може такође указивати на време склапања савеза против Стефана јесте брак који је 1215. г. склопљен између угарског краља Андрије II и Јоланде Куртнејске, ћерке Петра Куртнејског и Јоланде, сестре Хенриха Фландријског.⁸⁹ Дакле, поход је био планиран у пролеће 1215. или 1216. г. Ако изузмемо Стефаново сведочење о Симеоновом суделовању у спречавању сукоба угарске и српске војске, други извори не говоре о поменутом догађају, те остаје нејасно зашто је Андрија II одустао од планираног похода. Ни потоњи хагиографи Доментијан и Теодосије не спомињу ништа што указује на планирани поход против Србије у пролеће 1215. или 1216. г. Они, наиме, помињу сусрет Саве са угарским краљем Андријом II и смештају га након описа Стефановог крунисања за краља, а опис сусрета може да наведе на помисао да је у питању сусрет Стефана и Андрије из 1215/1216, у коме је можда, према Стефановом *Жиџију*, и Сава узео учешћа „по заповести“ Симеоновој.⁹⁰ Чак и једна угарска повеља из 1229. г. помиње извесни ранији поход на Србију у којој се посебно истакао један угарски великаш по имену Михаило.⁹¹ Међутим, ови се походи

⁸⁶ Стефан Првовенчани, 102–104.

⁸⁷ Стефан Првовенчани, 106; *Prinzing*, *Bedeutung Bulgariens und Serbiens*, 109–110.

⁸⁸ *Hendrickx*, *Régestes*, 95–97.

⁸⁹ *M. Wertner*, *Az Árpádok családí története*, Nagy – Becskerek 1892, 421–423; *Gilles*, „*Nova Francia*“, 72.

⁹⁰ Доментијан, 252–258; Теодосије, 147–153.

⁹¹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae III*, ed. *T. Smičiklas*, *Zagrabiae* 1904, 318.

не могу поистоветити.⁹² За нашу тему сигурно је само да је Стефан Немањић, савременик и учесник догађаја, изнова, кроз величање улоге свога оца Симеона Мироточивог, указао на још један значајан догађај свога времена, чиме је употпунио слику политичких прилика на Балкану почетком XIII века.

Чуда Св. Симеона описана у *Жиџицију Св. Симеона* од Стефана Првовенчаног била су неопходни елемент да би се Симеон–Немања почео прослављати као свети, те да би се његов култ коначно уобличио, и то у српској држави, у манастиру у коме је одавно намеравао да испуни своје завете, Студеници. Сем тога, Стефан је кроз описе чудотворења свога оца јасно показао политичку ситуацију на Балкану, однос Србије и њених суседа, јасно истичући да се српска држава храбро носила са изузетно моћним непријатељима тог доба. Победи над политичким противницима, порази у брачној дипломатији која се пред само завршавање *Жиџица* почела водити са Епирцима, били су само увертира за ново раздобље српске историје, уздизање на ранг краљевине. Венчање са једном западном племкињом и добијање краљевског венца из Рима,⁹³ иако је дошло као награда након истрајних борби нама приказаних кроз чуда Св. Симеона, случајно или не, није добило простора на страницама *Жиџица*.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори– Primary Sources

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources:

Архив САНУ, Стара збирка бр. 446 (Горички зборник) [Arhiv SANU, Stara zbirka br. 446 (Gorički zbornik)].

Објављени извори – Published Primary Sources:

Acropolitae Opera I, edd. A. Heisenberg, P. Wirth, Stuttgart 1978.

George Acropolitae, *The History*, transl. R. Macrides, Oxford 2007.

Hendrickx B., *Régestes des empereurs latins de Constantinople (1204–1261/1272)*, *Byzantina* 14 (1988) 7–222.

Henri de Valenciennes, *Histoire de l'empereur Henri de Constantinople*, ed. J. Longnon, Paris 1948.

Miklosich F. – Müller J., *Acta et diplomata graeca medii aevi IV*, Vindobonae 1871.

Miracula S. Demetrii Martyris, ed. C. Byeus, *Acta Sanctorum Octobris IV*, Bruxellis 1780.

Prinzling G., *Der Brief Kaiser Heinrichs von Konstantinopel vom 13. Januar 1212*, *Byzantion* 43 (1973) 411–418.

Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, éd. J. Dufournet, Paris 2004.

Šafarik P. J., *Život Sv. Symeona od krále Štěpána (Pamatky dřevního písemnictví Jihoslovanův, Praha 1873)*

⁹² С. Сїанојевић, О нападу угарског краља Андрије II на Србију због прогласа краљевства, Глас СКА 161 (1934) 109–130.

⁹³ И. Комаїїна, Ана Дандоло – прва српска краљица?, Зборник Матице српске за историју 89 (2014) 7–22.

- Andreae Danduli Venetorum Ducis Chronicon Venetum, a pontificatu S. Marci ad Annum usque MCCCXXXIX, Rerum Italicarum Scriptores XII, ed. L. A. Muratori, Milano 1778.
- Бориллов синодик. Издание и превод, прир. И. Божилов, А. Тотоманова, И. Билярски, Софија 2010 [Borilov sinodik izdanie i prevod, prir. I. Božilov, A. Totomanova, I. Biljarski, Sofija 2010].
- Доментијан, Живот Св. Симеуна и Светога Саве, изд. Ђ. Даничић, Београд 1865 [Domentijan, Život Sv. Simeuna i Svetoga Save, izd. Đ. Daničić, Beograd 1865].
- Доментијан, Житије Светога Саве, прир. Љ. Јухас-Георгиевска, Т. Јовановић, Београд 2001 [Domentijan, Žitije Svetog Save, prir. Lj. Juhas-Georgievska, T. Jovanović, Beograd 2001].
- Свети Сава, Сабрана дела, прир. Т. Јовановић, Београд 1998 [Sveti Sava, Sabrana dela, prir. T. Jovanović, Beograd 1998].
- Стефан Првовенчани, Сабрана дела, прир. Љ. Јухас-Георгиевска, Т. Јовановић, Београд 1999 [Stefan Prvovenčani, Sabrana dela, prir. Lj. Juhas-Georgievska, T. Jovanović, Beograd 1999].
- Теодосије Хиландарац, Живот Светога Саве, изд. Ђ. Даничић, прир. Ђ. Трифуновић, Београд 1973 [Teodosije Hilandarac, Život Svetoga Save, izd. Đ. Daničić, prir. Đ. Trifunović, Beograd 1973].
- Хиландарска оснивачка повеља Светога Симеона и Светога Саве, изд. и прир. Ђ. Трифуновић, В. Бјелојрић, И. Брајовић, Осам векова Студенице, ур. епископ жички Стефан, А. Јевтић, Д. Кашић, Београд 1986, 49–60 [Hilandarska osnivačka povelja Svetoga Simeona i Svetoga Save, izd. i prir. Đ. Trifunović, V. Bjelogrić, I. Brajović, Osam vekova Studenice, ur. episkop žički Stefan, A. Jevtić, D. Kašić, Beograd 1986, 49–60].

Литература – Secondary Works

- Birnbaum H., Byzantine tradition transformed: the old Serbian Vita, On medieval and renaissance Slavic Writing: Selected essays, Hague 1974.
- Fine J., The Late Medieval Balkans, The University of Michigan 1987.
- Gilles E., „Nova Francia“? Kinship and indentity among Frankish Aristocracy in Conquered Byzantium 1204–1282, Princeton 2010.
- Nicol D., The Despotate of Epiros, Oxford 1957.
- Oxford Dictionary of Byzantium, II, ed. A. Kazdan, Oxford 1991.
- Pratch T., Der hagiographische Topos. Griechische Heiligenviten in mittelbyzantinischer Zeit, Berlin – New York 2005.
- Prinzling G., Die Bedeutung Bulgariens und Serbiens in den Jahren 1204–1219 im Zusammenhang mit der Entstehung und Entwicklung der byzantinischen Teilstaaten nach der Einnahme Konstantinopels infolge des 4. Kreuzzuges, München 1972.
- Wertner M., Az Árpádok családi története, Nagy – Becskerekén 1892.
- Баришић Ф. – Ферјанчић Б., Вести Димитрија Хоматијана о „власти Драгувита“, Зборник радова Византолошког института 20 (1981) 51–55 [Barišić F. – Ferjanić B., Vesti Dimitrija Homatijana o „vlasti Draguvita“, Zbornik radova Vizantološkog instituta 20 (1981) 51–55].
- Баришић Ф., Хронолошки проблеми око године Немањине смрти, Хиландарски зборник 2 (1971) 31–58 [Barišić F., Hronološki problemi oko godine Nemanjine smrti, Hilandarski zbornik 2 (1971) 31–58].
- Бојдановић Д., Историја старе српске књижевности, Београд 1980 [Bogdanović D., Istorija stare srpske književnosti, Beograd 1980].
- Божилов И., Фамилијата на Асеневици (генеалогия и просопографија), Софија 1985 [Božilov I., Familijata na Asenevici (genealogija i prosopografija), Sofija 1985].
- Бојовић Б., Житије светога Симеона Мироточивога од Никона Јерусалимца, Богословље 31/1 (1987) 37–46. [Bojović B., Žitije svetoga Simeona Mirotočivog od Nikona Jerusalimca, Bogoslovlje 31/1 (1987) 37–46].

- Војводић Д., Први гроб Светог Симеона Српског, Шеста казивања о Светој Гори, Београд 2010, 15–41 [Voјvodić D., Prvi grob Svetog Simeona Srpskog, Šesta kazivanja o Svetoj Gori, Beograd 2010, 15–41].
- Гавриловић А., Питање о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног, Глас СКА 55 (1899) 69–92 [Gavrilović A., Pitanje o sklopu Nemanjine biografije od Stefana prvovenčanog, Glas SKA 55 (1899) 69–92].
- Златарски В. Н., Историја на българската държава през средните векове III, София 1940 [Zlatarski V. N., Istorija na bŭlgarskata dŭrŭava prez srednite vekove III, Sofija 1940].
- Историја српског народа I, ур. С. Ђурковић, Београд 1981 [Istorija srpskog naroda I, ur. S. Ćirković, Beograd 1981].
- Јовановић Т., Житије светог Симеона од Стефана Првовенчаног према препису из XV века, Археолошки прилози 33 (2011/2012) 103–192 [Jovanović T., Žitije svetog Simeona od Stefana Prvovenčanog prema prepisu iz XV veka, Arheografski prilozi 33 (2011/2012) 103–192].
- Кашианин М., Српска књижевност у средњем веку, Београд 1975 [Kašaniin M., Srpska književnost u srednjem веку, Beograd 1975].
- Коматић И., Ана Дандоло – прва српска краљица?, Зборник Матице српске за историју 89 (2014) 7–22 [Komatić I., Ana Dandolo – prva srpska kraljica?, Zbornik Matice srpske za istoriju 89 (2014) 7–22].
- Костић Д., Критички осврт: Српска краљевска академија. Глас XLIX о склопу Немањине биографије од Стефана Првовенчаног, написао Станоје Станојевић, Дело 9 (1896) 291–301 [Kostić D., Kritički osvrt: Srpska kraljevska akademija. Glas XLIX o sklopu Nemanjine biografije od Stefana Prvovenčanog, napisao Stanoje Stanojević, Delo 9 (1896) 291–301].
- Костић Д., Учешће Св. Саве у канонизацији Св. Симеона, Светосавски зборник I (1936) 129–209 [Kostić D. Učešće Sv. Save u kanonizaciji Sv. Simeona, Svetosavski zbornik I (1936) 129–209].
- Лазич М., Православна естетика Стефана Првовенчаног, Призрен 1994 [Lazić M., Pravoslavna estetika Stefana Prvovenčanog, Prizren 1994].
- Лексикон српског средњег века, прир. С. Ђурковић, Р. Михалчић, Београд 1999 [Leksikon srpskog srednjeg veka, prir. S. Ćirković, R. Mihaljić, Beograd 1999].
- Лопарев Х., Византијски Житија Святыхъ VIII–IX вековъ, Византијский временникъ XVII (1910) 1–224 [Loparev H., Vizantijskija Žitija Svjatyh“ VIII–IX vekov“, Vizantijskij vremennik“ XVII (1910) 1–224].
- Максимовић Љ., О години преноса Немањиних моштију у Србију, Зборник радова Византолошког института 24–25 (1986) 437–444 [Maksimović Lj., O godini prenosа Nemanjinih moštiju u Srbiju, Zbornik radova Vizantološkog instituta 24–25 (1986) 437–444].
- Мандић С., Последњи датум у Савиној повести о Св. Симеону, Осам векова Студенице, ур. епископ жички Стефан, Београд 1986, 173–184 [Mandić S., Poslednji datum u Savinoj povesti o Sv. Simeonu, Osam vekova Studenice, ur. episkop žički Stefan, Beograd 1986, 173–184].
- Маринковић Р., Историја настанка Живота господина Симеона од светога Саве, Сава Немањић – Свети Сава. Историја и предање, ур. В. Ђурић, Београд 1979, 201–213 [Marinković R., Istorija nastanka Života gospodina Simeona od svetoga Save, Sava Nemanjić – Sveti Sava. Istorija i predanje, ur. V. Đurić, Beograd 1979, 201–213].
- Марић Р., Чудесна исцељења и знамења у старим српским животописима, Годишњица Николе Чупића 47 (1938) 213–240 [Marić R., Čudесna isceljenja i znamenja u starim srpskim životopisima, Godišnjica Nikole Ćupića 47 (1938) 213–240].
- Марјановић-Душанић С., Владарска идеологија Немањића, Београд 1997 [Marjanović-Dušanić S., Vladarska ideologija Nemanjića, Beograd 1997].
- Марјановић-Душанић С., Свети краљ. Култ Стефана Дечанског, Београд 2007 [Marjanović-Dušanić S., Sveti kralj. Kult Stefana Dečanskog, Beograd 2007].
- Младеновић Ј., Студенички игумани, Осам векова Студенице, ур. епископ жички Стефан, А. Јевтић, Д. Кашић, Београд 1986, 337–345 [Studenički igumani, Osam vekova Studenice, ur. episkop žički Stefan, A. Jevtić, D. Kašić, Beograd 1986, 337–345].

- Мутафчиев П.*, Владетелите на Просекъ. Страници изъ историята на българите въ края на XII и началото на XIII векъ, София 1912 [*Mutačiev' P.*, Vladetelite na Prosek'. Stranici iz istorijata na bŭlgarite v kraja na XII i načaloto na XIII vek', Sofija 1912].
- Николов Г.*, Самостоятелни и полусамостоятелни владения във възобновеното Българско царство (края на XII – средата на XIII в.), София 2011 [*Nikolov G.*, Samostojatelni i polusamostojatelni vladenija vŭv vŭzobnovenoto Bŭlgarsko carstvo (kraja na XII – sredata na XIII v.), Sofija 2011].
- Новаковић Б.*, „Острва Диоклије“, Ономатолошки прилози 21(2011) 15–18 [*Novaković B.*, „Ostrva Dioklije“, Onomatološki prilozi 21(2011) 15–18].
- Петровић М.*, Црквендржавна идеологија Светог Саве у Студеничком типикy, Осам векова Студенице, ур. *ейиској жички Сѣефан, А. Јевѣић, Д. Кашић*, Београд 1986, 75–98 [*Petrović M.*, Crkvenodržavna ideologija Svetog Save u Studeničkom tipiku, Osam vekova Studenice, ур. *episkop žički Stefan, A. Jevtić, D. Kašić*, Beograd 1986, 75–98].
- Појовић Д.*, О настанку култа Св. Симеона, Под окриљем светости, Београд 2006, 41–73 [*Popović D.*, O nastanku kulta Svetog Simeona, Pod okriljem svetosti, Beograd 2006, 41–73].
- Појовић Д.*, Средњовековни надгробни споменици у Студеници, Студеница и византијска уметност око 1200. године, ур. *В. Кораћ*, Београд 1988, 491–503 [*Popović D.*, Srednjovekovni nadgrobni spomenici u Studenici, Studenica i vizantijska umetnost oko 1200. godine, ур. *V. Korać*, Beograd 1988, 491–503].
- Приватни живот у српским земљама средњег века, прир. *С. Марјановић-Душанић, Д. Појовић*, Београд 2004 [*Privatni život u srpskim zemljama srednjeg века, прир. S. Marjanović-Dušanić, D. Popović*, Beograd 2004].
- Радић Р.*, Обласни господари у Византији крајем XII и првим деценијама XIII века, Зборник радова Византолошког института 24–25 (1986) 151–289 [*R. Radić*, Oblasni gospodari u Vizantiji krajem XII i prvim decenijama XIII века, Zbornik radova Vizantološkog instituta 24–25 (1986) 151–289].
- Радић Р.*, Свети Сава и смрт обласног господара Стреза, Свети Сава у српској историји и традицији, ур. *С. Ђирковић*, Београд 1998, 51–61 [*Radić R.*, Sveti Sava i smrt oblasnog gospodara Streza, Sveti Sava u srpskoj istoriji i tradiciji, ур. *S. Ćirković*, Beograd 1998, 51–61].
- Савчева Е.*, Севастократор Стрез, Годишник на Софийския Университет, Исторически факултет 68 (1974) 75–76 [*Savčeva E.*, Sevastokrator Strez, Godišnik na Sofijskija Universitet, Istoričeski fakultet 68 (1974) 75–76].
- Станојевић С.*, Извори Немањиних биографа, Летопис Матице Српске 182/2 (1895) 99–105 [*Stanojević S.*, Izvori Nemanjinih biografa, Letopis Matice Srpske 182/2 (1895) 99–105].
- Станојевић С.*, О нападу угарског краља Андрије II на Србију због прогласа краљевства, Глас СКА 161 (1934) 109–130 [*Stanojević S.*, O napadu ugarskog kralja Andrije II na Srbiju zbog proglasa kraljevstva, Glas SKA 161 (1934) 109–130].
- Станојевић С.*, О склопу Немањине биографије од Стевана Првовенчаног, Глас СКА 49 (1895) 4–18 [*Stanojević S.*, O sklopu Nemanjine biografije od Stevana Prvovenčanog, Glas SKA 49 (1895) 4–18].
- Трифуновић Ђ.*, Азбучник српских средњовековних појмова, Београд 1974 [*Trifunović Đ.*, Azbučnik srpskih srednjovekovnih pojmova, Beograd 1974].
- Трифуновић Ђ.*, О настанку списка Светога Саве у светлости неких агиолошких појединости, Студеница у црквеном животу и историји српског народа, Богословље 31/1 (1987) 65–70 [*Trifunović Đ.*, O nastanku spisa Svetoga Save u svetlosti nekih agioloških pojednosti, Studenica u crkvenom životu i istoriji srpskog naroda, Bogoslovlje 31/1 (1987) 65–70].
- Ђоровић В.*, Житије Симеона Немање од Стевана Првовенчаног, Светосавски зборник 2 (1938) 1–77 [*Ćorović V.*, Žitije Simeona Nemanje od Stevana Prvovenčanog, Svetosavski zbornik 2 (1938) 1–77].
- Ђоровић В.*, Међусобни одношај биографија Стефана Немање, Светосавски зборник 1 (1936) 1–41 [*Ćorović V.*, Međusobni odnošaj biografija Stefana Nemanje, Svetosavski zbornik 1 (1936) 1–41].
- Ферјанић Б.*, *Максимовић Љ.*, Свети Сава и Србија између Епира и Никеје, Свети Сава у српској историји и традицији, ур. *С. Ђирковић*, Београд 1998, 13–25 [*Ferjanić B., Maksimović Lj.*, Sveti Sava između Epira i Nikeje, Sveti Sava u srpskoj istoriji i tradiciji, ур. *S. Ćirković*, Beograd 1998, 13–25].

- Ферјанчић Б., Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261), Зборник радова Византолошког института 27/28 (1989) 103–148 [Ferjančić B., Srbija i vizantijski svet u prvoj polovini XIII veka (1204–1261), Zbornik radova Vizantološkog instituta 27/28 (1989) 103–148].
- Хафнер С., Топика средњовековне српске историографије као елемент културне и политичке оријентације, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 40 (1974) 167–178 [Hafner S., Topika srednjovekovne srpske istoriografije kao element kulturne i političke orijentacije, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 40 (1974) 167–178].
- Целебџић Д., Друштво у Епирској држави прве половине XIII века, Београд 2012 (докторска дисертација у рукопису) [Dželebdžić D., Društvo u Epirskoj državi prve polovine XIII veka, Beograd 2012 (doktorska disertacija u rukopisu)].
- Шакоџа М., Новооткривени натпис из Студенице, Саопштења 8 (1969) 87–91 [Šakota M., Novootkriveni natpis iz Studenice, Saopštenja 8 (1969) 87–91].
- Шпадијер И., Хронолошки оквири књижевног рада Теодосија Хиландарца, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 76 (2010) 3–16 [Špadijer I., Hronološki okviri književnog rada Teodosija Hilandarca, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 76 (2010) 3–16].

Ivana Komatina

(The Institute of History, Belgrade)

HISTORICAL BASIS OF THE MIRACULA OF SAINT SYMEON IN STEFAN THE FIRST-CROWNED'S LIFE OF SYMEON

The *Life of St. Symeon* by Stefan the First-Crowned, heir to the throne of Symeon-Nemanja, composed during a longer period of time, between 1208 end 1216, contains, like Byzantine Saint's Lives, the scheme of which it was imitating, a kind of catalog of miracles of St. Symeon. Their task was to celebrate Nemanja as a saint and protector of the state. Symeon announced for the first time to his sons Stefan and Sava after the transfer of his relics from Chilandar to Studenica, and it was his myrrh-pouring that Stefan referred to as his first miracle. Comparing the testimony of Stefan, a contemporary and eyewitness, with those of somewhat later hagiographers Domenijan and Theodosije may suggest that the myrrh-pouring, that is the first miracle, occurred already in 1207/1208, on the comemoration of the day of Nemanja's death, February 13th. Symeon's next miracle referred to by Stefan, the healing of a possessed person, fully imitates Christ's miracle in the country of the Gadarenes, where he was expelling "evil spirits", and Stefan makes his father similar to Christ through this miracle. Following the text of the *Life*, it can be concluded that it is chronologically bound to the time when the myrrh-pouring occurred. In the third miracle Symeon-Nemanja is again similar to Christ who healed a weak man in the spa Bethesda and like him he heals a cripple. This happened a few years after the first myrrh-pouring in Studenica.

In Stefan's catalog of miracles, those which describe the political situation in the Balkans during the first decades of the 13th century are of special value. Firstly, the Bulgarian emperor Boril and his son-in-law, the Latin emperor Henry of Flanders, made an aliance against Stefan and, as shown, they attacked him because he had given refuge to the Bulgarian nobleman Strez, who somewhat earlier came to Stefan's court. Their action followed the establishment of family relations among them, most

probably in 1214, while Strez got to Stefan's court probably a couple of years earlier, but not before 1211. Although Stefan established him firmly at the Prosek Fortress and gave him the necessary protection, Strez turned against Stefan, and that is the issue of the fifth miracle. According to the *Life*, with the help of St. Symeon the offender was defeated. The apostasy of Strez followed soon after the action of the Bulgarian and Latin emperors, and certainly before the attack of Michael I Angelus, the ruler of Epirus, who exploited the difficulties that befell grand župan Stefan Nemanjić and attacked Serbian city of Skadar, before February 1215. The last joint attack on Stefan was made by Andrew II, King of Hungary, and Henry of Flanders. The start of the attack is chronologically linked to Easter 1215 or 1216. Stefan this time also, according to the *Life*, *EMERGED VICTORIOUS* only with the help of St. Symeon.

Therefore, although it belongs to the genre of hagiography, the *Life* has an inestimable value as a historical source, and especially its catalog of miracles, the analysis of which can greatly supplement the information of other sources about the events in the Balkans during the first and second decades of the 13th century and provide a somewhat more precise chronology of them.